

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА**

СМОЛЯНА ТЕТЯНА АЛЬБЕРТІВНА

УДК 811.112.2'373.7'42:82-84.09

**ТЕКСТ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ МАКСИМИ:
КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНІ АСПЕКТИ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук**

Харків – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі німецької філології та перекладу Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
Оніщенко Наталія Анатоліївна,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна,
доцент кафедри німецької філології
та перекладу

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Гамзюк Микола Васильович,
Київський національний
лінгвістичний університет,
завідувач кафедри німецької філології

кандидат філологічних наук, доцент
Шкварчук Світлана Степанівна,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
доцент кафедри германського, загального
та порівняльного мовознавства

Захист відбудеться 27 вересня 2017 р. о 14.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.27 у Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна (61022, м. Харків, майдан Свободи, 4, ауд. 7-75).

Із дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий 22 серпня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.І. Морозова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

У реферованій роботі представлено результати дослідження когнітивно-дискурсивних характеристик німецькомовної максими.

Фразеологічні одиниці мови у своєму широкому тлумаченні сьогодні, як і раніше, привертають увагу багатьох дослідників (В.П. Берков, О.В. Беркова, М.В. Гамзюк, Л.Д. Дядечко, О.М. Лисенко, В.М. Мокієнко, Н.А. Оніщенко, О.П. Пророченко, К.П. Сидоренко, Н.М. Шарманова, С.С. Шкварчук, С.Г. Шулежкова, Р. Глезер, В. Мідер, Ф. Мьобус). На сучасному етапі розвитку мовознавства чимало дослідників погоджуються з необхідністю розширення кордонів фразеології і, як наслідок, включення до її меж не тільки словосполучень, але й слів, і цілих висловлень.

На цьому підґрунті формується ідея доцільності виокремлення фразеологізмів – ептонімів, сталих виразів (фраз) з експліцитним або імпліцитним авторством (Л.П. Дядечко), до яких належить і максима. Значну увагу науковців привертає яскрава національно-культурна специфіка фразеологізмів такого гатунку: крилатих висловів, афоризмів, сентенцій тощо.

Максима традиційно тлумачиться як стійкий за формою та змістом вираз моралістичної повчальної природи та спонукального характеру. Окрім цього загального визначення здійснено спроби вивчення різних характеристик максими на матеріалі різних мов. Зокрема, вивчено її структурні характеристики у порівнянні з прислів'ями на матеріалі англосаксонських висловлень (Н. Барлі), з'ясовано диференційні риси максими та анекдоту (на матеріалі франкомовних джерел) (М. Івоніна). Висвітлено культурологічний аспект максими: її досліджено як феномен культури та як посередника між індивідами на матеріалі російської мови (В.Ю. Васечко). З'ясовано також концептуальне підґрунтя франкомовної максими в індивідуальній мовній картині світу Ф. Ларошфуко (Л.В. Шаповалова). Праці, які б комплексно студіювали цей важливий лінгвокультурний феномен, практично відсутні, а німецькомовна максима взагалі ще не ставала об'єктом лінгвістичного аналізу.

У нашій роботі виходимо з **гіпотези** про те, що максиму слід трактувати як одиницю не лише фразеологічного, але й пареміологічного фонду мови, оскільки паремії так само передають настановний досвід, яким постає увесь національний мовний колектив або певна його частина. Також форма максими (одне чи декілька висловлень), єдність її змісту, наявність у неї комунікативного завдання дозволяють тлумачити цей об'єкт не лише як мовну, а і як мовленнєву одиницю (текст). Моралістичність, повчальність, директивність максими ґрунтується на спільному знанні про норми моралі і поведінки у певній лінгвокультурі. Це вказує на пріоритетність не власне

мовних та мовленнєвих характеристик максими, а її регулятивного потенціалу, який досліджено в роботі.

Виходячи з того, що будь-яке вживання мовних/мовленнєвих одиниць не позбавлене регулятивного ефекту (Р. Блакар), *регулятивну функцію* слід розглядати як пріоритетну, тому що вона поєднує в собі обидві провідні функції мови: когнітивну та комунікативну (І.Є. Фролова), відтак доцільним видається спрямування німецькомовної максими саме на регулятивний потенціал. Прийнятий у роботі когнітивно-дискурсивний підхід зумовлює, що мовленнєві властивості максими за такого підходу слід розглядати як такі, що забезпечують можливість здійснення максимою мовленнєвого впливу. У термінах дискурсології регулятивний потенціал німецькомовної максими доцільно розглядати у сукупності його когнітивного (апеляції до концептуалізованого знання суб'єкта) та комунікативно-дискурсивного (стратегічного спрямування максими у дискурсі) аспектів. Такий підхід уможливлує когнітивно-комунікативна парадигма, яка віддає перевагу розумовій активності та комунікативній діяльності людини в їх взаємозв'язку, що спирається на досягнення лінгвістичної прагматики (Л.Р. Безугла, Г.П. Грайс, О.С. Іссерс, Г.Г. Поцепцов, Дж. Сьорль, Д. Вандервекен, Дж. Ліч, П.Ф. Стросон, І.П. Сусов, І.С. Шевченко), дискурсології (М.Л. Макаров, О.І. Морозова, В.О. Самохіна, І.Є. Фролова, І.С. Шевченко, Т.А. ван Дейк), лінгвокогнітивістики (Є.В. Бондаренко, С.Г. Воркачов, В.І. Карасик, А.П. Мартинюк, А.М. Приходько, Ю.С. Степанов, Й.А. Стернін), структурної семантики (В.В. Богданов, О.В. Падучева, Г.Г. Почепцов).

Актуальність дослідження зумовлена комплексним дискурсивним підходом до вивчення німецькомовної максими, що дозволяє виявити її регулятивний потенціал, об'єктивовані нею структури знання та актуалізовані стратегії і тактики в німецькомовному релігійному та публіцистичному дискурсах, які постають найбільш впливовими в сучасному німецькомовному соціумі. Запропонований у роботі підхід сприяє розв'язанню одного з важливих наукових завдань сучасної германістики – виявленню взаємозв'язків між мовними/мовленнєвими явищами, національно-культурною свідомістю і дискурсивною практикою на прикладі німецькомовної максими.

Адекватність релігійного та публіцистичного дискурсів як середовища актуалізації німецькомовної максими визначається тією обставиною, що саме ці типи розумово-комунікативної взаємодії здійснюють найпотужніший уплив на суспільну свідомість, репрезентуючи інститут церкви та інститут ЗМІ.

Зв'язок роботи з науковими темами. Проблематика дисертації відповідає профілю досліджень, котрі проводяться на факультеті іноземних

мов Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна у межах наукових тем: «Когнітивно-дискурсивні дослідження мови як регулятора соціальної поведінки» (номер державної реєстрації 0111U010009) та «Когнітивно-дискурсивні дослідження мови та перекладу» (0114 U004320).

Об’єктом дослідження є німецькомовна максима, **предметом** аналізу виступають її мовні та мовленнєві конституювальні характеристики та її регулятивний потенціал у сукупності когнітивного та комунікативного складників.

Матеріалом дослідження слугують 2629 одиниці, актуалізовані у більш ніж 17000 фрагментах релігійного та публіцистичного дискурсів, отриманих методом суцільної вибірки з Нового Заповіту (Євангелій, Одкровень, листів апостолів), та лексикографічних джерел – фразеологічних словників, збірників цитат Й.В. Гете, Г.К. Ліхтенберга, онлайн-словників афористичних висловів, електронних архівів провідних німецькомовних публіцистичних джерел та популярних німецькомовних блогів.

Метою дослідження є встановлення когнітивно-дискурсивних характеристик німецькомовної максими як мовної, мовленнєвої та дискурсивної сутності, покликаної регулювати свідомість і поведінку індивідів. Ця мета передбачає такі **завдання**:

- надати визначення максими як одиниці фразеологічного та пареміологічного фонду мови;
- схарактеризувати максиму як мовленнєву сутність – текст малої форми;
- встановити когнітивно-комунікативні характеристики максими;
- розробити методику комплексного аналізу регулятивного потенціалу максими;
- з’ясувати зміст концептуалізованого знання, втіленого в німецькомовній максимі;
- встановити потенціал стратегій і тактик, актуалізованих німецькомовною максимою в релігійному та публіцистичному дискурсах.

Загальним **методологічним підґрунтям** дисертаційної роботи є принципи антропоцентризму, експланаторності, функціоналізму та експансіонізму (О.С. Кубрякова), що зумовлює комплексний підхід до вивчення німецькомовної максими, котрий поєднує базові положення фразеології, пареміології, лінгвістики тексту, концептології та дискурсології (В.П. Берков, О.В. Беркова, В.В. Богданов, Є.В. Бондаренко, Л.Р. Безугла, С.Г. Воркачов, М.В. Гамзюк, Г.П. Грайс, П.М. Донець, Л.Д. Дядечко, О.І. Іссерс, В.І. Карасик, А.П. Мартинюк, В.М. Мокієнко, О.І. Морозова, Г.Г. Почепцов, О.П. Пророченко, Н.А. Оніщенко, В.О. Самохіна, К.П. Сидоренко, І.П. Сусов, І.Є. Фролова, Н.М. Шарманова, І.С. Шевченко, С.Г. Шулежкова, С.С. Шкварчук, Р. Глезер, Ф. Мьобус, В. Мідер).

У роботі використано комплексну **методику**, яка передбачає поєднання традиційних та новітніх методів лінгвістичного аналізу.

Для вирішення поставлених завдань залучаються такі **методи**: *загальнонаукові* (спостереження, опис, індукція, дедукція, аналіз та синтез, метод суцільної вибірки) – для підбору матеріалу, його аналізу та викладення положень дисертаційного дослідження; *аналіз словникових дефініцій та компонентний аналіз лексем* – для виокремлення лексичних номінацій концептів, вербалізованих німецькомовною максимою; *дискурсивно-прагматичний* (актомовленнєвий аналіз) – для виявлення іллокутивного потенціалу німецькомовної максими; *дискурсивно-стратегічний* – для виявлення стратегічного потенціалу максими у релігійному та публіцистичному дискурсах; *елементи кількісних підрахунків* – для встановлення частотності типових для максими явищ.

Наукова новизна полягає у визначенні когнітивно-дискурсивної природи німецькомовної максими та з'ясуванні її регулятивного потенціалу. Зокрема, вперше максимум визначено як одиницю, що розташована на кордоні між фразеологією та пареміологією, та схарактеризовано як інтертекстуальний елемент; з'ясовано провідні характеристики максими, що лежать в основі її регулятивного потенціалу; виявлено структури знання – концепти та їхні ознаки, котрі актуалізує німецькомовна максима; встановлено потенціал стратегій і тактик, реалізованих максимою в релігійному та публіцистичному дискурсах.

Наукову новизну отриманих результатів узагальнено в основних положеннях, що винесені на захист:

1. Німецькомовна максима, будучи стійким за формою та змістом виразом, є одиницею мови, що займає проміжну позицію між фразеологізмом та паремією. Збіжність максими із одним/декількома висловленнями разом з їх сталістю змісту та комунікативною спрямованістю характеризують її як текст малої форми, що вбудовується в більші тексти у якості інтертекстуального елемента. Текст максими є прецедентним, оскільки вона закріплена в свідомості представників німецької лінгвокультури.

2. Комунікативна спрямованість німецькомовної максими знаходить прояв у дискурсі у вигляді спонукання адресата до дотримання норм моралі. Моралістичність змісту та спонукальна мета зумовлюють регулятивний потенціал максими, який найбільшою мірою реалізується в релігійному та публіцистичному дискурсах.

3. Когнітивний аспект регулятивного потенціалу німецькомовної максими передбачає апеляцію у свідомості носіїв німецькомовної лінгвокультури до мегаконцепту ПРАВИЛО ПОВЕДІНКИ та підпорядкованих йому концептів ВІРА, ПОРЯДОК, ЛЮБОВ, ОБОВ'ЯЗОК, ПОКАЯННЯ, СКРОМНІСТЬ, ТОЛЕРАНТНІСТЬ,

СПРАВЕДЛИВІСТЬ, зокрема їх окремих сем/ознак, які актуалізовані у максимі частково: від двох (концепт ПОКАЯННЯ) до восьми (концепт ТОЛЕРАНТНІСТЬ).

4. Дискурсивно-стратегічний аспект регулятивного потенціалу німецькомовної максими передбачає реалізацію нею у дискурсі глобальної, локальних, мовленнєвих стратегій та підпорядкованих ним тактик, що кореспондують з мовленнєвими актами.

4.1. Основною тактикою, реалізованою німецькомовною максимою, є спонукальна, представлена мовленнєвим актом директивом (прямим чи непрямим, простим чи складним).

4.2. У складних мовленнєвих актах, виражених одним висловленням, типовими є комбінації «директив + констатив» та «директив + комісив». Якщо максима становить більше ніж одне висловлення, основну тактику формує директив, а інші мовленнєві акти представляють допоміжні та другорядні тактики. Допоміжні тактики забезпечують умови реалізації основної мети, а другорядні – сприяють їй. Характерними для максими є сполучення: 1) основної та допоміжної; 2) основної та другорядної; 3) основної, допоміжної та другорядної тактик.

4.3. У простих мовленнєвих актах реалізуються автономні тактики, які входять до складу таких мовленнєвих стратегій, як: 1) власне спонукальна (директивну настанову виражено наказовим способом та модальними дієсловами *müssen* і *sollen*); 2) підсилювальна спонукальна (декілька директивних настанов, виражених прямо чи непрямом); 3) спонукально-аргументативно-раціональна; 4) спонукально-аргументативно-емоційна. Останні представлено сполучниками *denn*, *damit* та іншими у гіпотаксисі та паратаксисі.

4.4. У дискурсі максима реалізує дві локальні стратегії: 1) апеляція до авторитету (гіпотетично) відомої особистості (завдяки онімам); 2) апеляція до досвіду національно-мовного колективу. Глобальну стратегію німецькомовної максими – переконання у необхідності вірити у Бога, дотримуватись порядку, жити у любові, знати та виконувати свій обов'язок, каятись у гріхах, бути скромним, толерантним та справедливим – виражено відповідними лексичними одиницями – іменами вербалізованих максимою концептів.

Теоретичне значення дослідження зумовлено його внеском у загальну теорію фразеології та пареміології (визначення німецькомовної максими як явища, що межує з фразеологізмом та паремією; диференціація максими та подібних мовних явищ), когнітивну лінгвістику (визначення фрагментів/елементів концептуалізованого знання, актуалізованого німецькомовною максимою); у теорію мовленнєвих актів та комунікативну лінгвістику (обґрунтування можливості застосування актомовленнєвого аналізу

до вивчення комунікативних особливостей німецькомовної максими, виявлення актомовленнєвого потенціалу німецькомовної максими і реалізованих нею тактик (з урахуванням наявності простих та складних мовленнєвих актів); у дискурсологію (встановлення мовленнєвих стратегій і тактик, локальних стратегій та різновидів глобальної стратегії, реалізованих німецькомовною максимою у релігійному та публіцистичному дискурсі), що сприяє розбудові когнітивно-дискурсивної парадигми. Лінгвокультурна маркованість німецькомовної максими також дозволяє використовувати результати дослідження у лінгвокультурологічних студіях.

Практична цінність дисертації полягає у можливості використання її результатів у курсах з лексикології (розділ «Фразеологія», «Лексикографія», «Лексична семантика») та стилістики (розділ «Стилістичне використання фразеологізмів») німецької мови, у спецкурсах із лінгвокультурології, лінгвістики тексту, прагмалінгвістики, дискурсології, когнітивної лінгвістики, у наукових розвідках студентів та аспірантів. Матеріали дослідження можуть також бути корисними в лексикографічній практиці, зокрема в укладанні спеціальних ептонімічних словників.

Апробація результатів дослідження. Дисертацію обговорено на засіданні кафедри німецької філології та перекладу Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (протокол № 10 від 18 травня 2017 року). Основні положення дисертації представлено на міжнародних конференціях: XIII наукова конференція з міжнародною участю «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» (Харків, 2014), Міжнародна конференція «Urgent problems of philology and linguistics» (Будапешт, 2014), Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна філологія: теорія і практика» (Одеса, 2014), Міжнародний круглий стіл «Сучасні лінгвістичні розвідки: надбання та перспективи» (Кам'янець-Подільський, 2014), III наукова конференція з міжнародною участю «Германістика у XXI столітті: когнітивна, соціо- та прагмалінгвістика» (Харків, 2014), Міжнародна науково-практична конференція «Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів» (Львів, 2014), XIV наукова конференція з міжнародною участю «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» (Харків, 2015), Міжнародна науково-практична конференція «I Таврійські філологічні читання» (Херсон, 2015), Міжнародна науково-практична конференція «Нове у філології сучасного світу» (Львів, 2015), XV наукова конференція з міжнародною участю «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація: 2016-й рік – рік англійської мови» (Харків, 2016), III Міжнародна науково-практична конференція «Етнос, мова та культура: минуле, сьогодення, майбутнє» (Львів, 2016), XII Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання»

у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти» (Монреаль-Сєверодонецьк, 2016), а також на всеукраїнських конференціях: II Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасна германістика: теорія і практика» (Дніпропетровськ, 2015), V Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії» (Рівне, 2015), Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі» (Вінниця, 2016), інтернет-конференція «Проблеми лінгвістики і методики викладання мов у контексті входження України в Європейський простір» (Умань, 2016).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено у 8-ми одноосібних статтях (7 з яких – у фахових виданнях України, 1 – за кордоном) та у тезах 15-ти доповідей на конференціях загальним обсягом 5,9 авт. арк.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, переліку використаної літератури (393 позиції), списку лексикографічних (11) та електронних (45) джерел. Загальний обсяг дисертації становить 11,7 авт. арк. (обсяг основного тексту – 8,7 авт. арк.). У роботі надано 18 рисунків та 3 таблиці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми, її актуальність, зазначено об'єкт, предмет, матеріал, мету та методи дослідження, наукову новизну, теоретичне та практичне значення дисертації, наведено дані про апробацію результатів та структуру роботи.

Розділ перший «**Текст максими як об'єкт лінгвістичного дослідження**» присвячено обґрунтуванню належності максими до одиниць фразеологічного та пареміологічного фондів.

За формально-структурними характеристиками текст максими – це текст малої форми, де ключовими є поняття інформативності та регулятивності. Релевантними для максими є також інтертекстуальність, прагматична функціональність, формальна та семантична самодостатність, завершеність. Текст німецькомовної максими розглядається як одиниця фразеологічного або пареміологічного фонду в залежності від генезису максими. Текст максими, авторство якої відомо, ідентифікуємо як ептонім – вираз з печаткою автора, що здатний до подальших дериваційних процесів (Л.Д. Дядечко). Текст максими, автором якої є національно-мовний колектив, є паремією.

Максима, будучи закріпленою в узусі, має властивість включатися в тексти більшого обсягу і бути, таким чином, інтертекстуальним елементом, частиною більш широкого контексту. Текст максими є прецедентним, оскільки вона формує у представника відповідної лінгвокультури певний концепт та зберігається у його свідомості.

У результаті розгляду максими в динаміці, встановлено, що вона має низку когнітивно-комунікативних властивостей, є відомою для представників німецької лінгвокультури та апелює до соціально-культурних цінностей та норм національно-мовного колективу. Максима відбиває інтенцію її автора, може впливати на свідомість людини, регулює її поведінку та спонукає до дотримання певних норм/правил/чеснот.

У другому розділі **«Принципи когнітивно-дискурсивного дослідження регулятивного потенціалу німецькомовної максими»** конкретизується термінологічний апарат дослідження, обґрунтовується вибір емпіричного матеріалу, описується методична процедура дослідження німецькомовної максими.

Процедура дослідження охоплює такі етапи: 1) вивчення німецькомовної максими в статисті, з'ясування її мовного та мовленнєвого статусу, виявлення її конституювальних рис; 2) узагальнення матеріалу, підготовка ґрунту когнітивно-дискурсивного аналізу німецькомовної максими, формування бази ілюстративного матеріалу, з'ясування характеристик релігійного та публіцистичного дискурсу як середовища актуалізації німецькомовної максими; 3) встановлення концепту ПРАВИЛО ПОВЕДІНКИ як мегаконцепту та підпорядкованих йому інших концептів, котрі вербалізує німецькомовна максима, визначення семантичного простору номінацій зазначених концептів; 4) виявлення дискурсивних стратегій, засобом реалізації яких виступає німецькомовна максима; на першому кроці з'ясовуються актомовленнєві характеристики максими, на основі чого встановлюється перелік актомовленнєвих тактик, котрі вона реалізує; на другому кроці виявляються дискурсивні стратегії, яким підпорядковуються виявлені тактики.

Директивність висловлення (експліцитна або імпліцитна) слугувала критерієм формування вибірки. Сформована вибірка одиниць слугувала основою для їхнього подальшого аналізу, зокрема вивчення особливостей їхнього функціонування у релігійному та публіцистичному дискурсах.

Максима є фрагментом дискурсу, який дорівнює його мінімальній одиниці (висловленню) або перебільшує її. До контексту реалізації максими відносимо більший за обсягом фрагмент дискурсу, що сприяє інтерпретуванню максими адресатом (рядки Біблії, тексти проповідей, статті тощо).

Третій розділ **«Концептуальний простір німецькомовної максими»** присвячено опису концептосфери, що формує німецькомовна максима.

Визначення максими у німецькомовних джерелах дозволяють стверджувати, що категоріальною семою лексеми «максима» є сема <правило>. Оскільки максима апелює до моральних цінностей, найвищих чеснот, правил, дотримання котрих пов'язане з певним світоглядом індивіда та його поведінкою, вона вербалізує мегаконцепт ПРАВИЛО ПОВЕДІНКИ, якому підпорядковуються концепти ВІРА, ПОРЯДОК, ЛЮБОВ, ОБОВ'ЯЗОК, ПОКАЯННЯ, СКРОМНІСТЬ, ТОЛЕРАНТНІСТЬ, СПРАВЕДЛИВІСТЬ.

Конфігурація семантичного простору концепту **ВІРА** свідчить про реалізацію максимою більшості ознак зазначеного концепту, а саме: <надія/сподівання>, <релігія / конфесія / релігійність / стан релігійності>, <впевненість / точка зору>, <довіра>, <стан релігійності> завдяки переважно прямим номінаціям концепту.

Сема/ознака <довіра>: *Reiche deinen Finger her und sieh meine Hände, und reiche deine Hand her und lege sie in meine Seite, und sei nicht ungläubig, sondern gläubig!* (Das Neue Testament, Johannes 20:27, S. 262)

Ядерна характеристика з прямою та дериваційною номінацією *ungläubig, gläubig* актуалізує концепт ВІРА. Оскільки простягнення руки є символом довіри, актуалізується ознака <довіра>.

Концепт **ПОРЯДОК**, базовий концепт німецькомовної лінгокультури, вербалізують такі групи сем/ознак: <дисципліна>, <розпланований хід подій>, <певна послідовність>, <наявність системи та структури>, <точність та правильність>. Приклади максим ілюструють порядок створений Богом, який нерозривно пов'язаний з порядком у соціумі та окремим індивідом.

Сема/ознака <певна послідовність>: *Worin jeder berufen worden ist, Brüder, darin soll er vor Gott bleiben.* (Das Neue Testament, 1. Korinther 7:24, S. 379)

Завдяки лексемам *soll bleiben, vor Gott* актуалізується концепт ПОРЯДОК. Хоча максима і не містить прямої його номінації, вона показує релігійну організацію та дотримання встановлених правил завдяки покликанню: *berufen*. Актуалізується ознака <дисципліна>.

ЛЮБОВ, вербалізована максимою, є універсальною людською цінністю та займає провідне місце серед лінгвокультурних концептів, котрі вона репрезентує. Максимою вербалізуються такі семи/ознаки, як <прихильність>, <емоція>, <милосердя>, <відвертість/щирість>, <зв'язок між людьми>.

Сема/ознака <прихильність>: *Alle Liebe der Menschen muss erworben, erobert und verdient, über Hindernisse hinweg erhalten werden; die Mutterliebe allein hat man immer unerworben und unverdient.* (Berthold Auerbach)

Зазначений концепт актуалізується завдяки подвійній номінації *Liebe, Mutterliebe*, максима репрезентує любов матері як безкорисну та безкоштовну чесноту. Лексеми *erworben, erobert, unverdient* вказують на ознаку <прихильність>, яку потрібно заслуговувати у інших, але не у матері.

Відмінною рисою концепту ЛЮБОВ є діяльнісний характер, про це свідчать лексеми *erwerben, erobern und verdienen*.

Концепт **ОБОВ'ЯЗОК** як один з провідних концептів німецької лінгвокультури, що характеризується особливим ставленням людини до свого внутрішнього і зовнішнього обов'язку, представлено такими семами/ознаками: <завдання>, <виконання>, <(внутрішня) необхідність>, <вимога/примус>, <місія>.

Сема/ознака <завдання>: *Tue deine Pflicht so lange, bis sie deine Freude wird.* (Marie Freifrau von Ebner-Eschenbach)

Дієслівне словосполучення *deine Pflicht tun* актуалізує пряму номінацію концепту, автор пов'язує обов'язок з радістю: *bis sie deine Freude wird*. Максима містить елемент несумісності, інконгруетності, пов'язує та протиставляє раціональне (обов'язок) та емоційне (радість).

ПОКАЯННЯ як ціннісно-етичний концепт, орієнтується на універсальні поняття правил поведінки. Максима як Нового Заповіту, так і визначних особистостей апелює до покаяння, воно розглядається як одна з головних моральних норм та правил. Конфігурація семантичного простору номінацій концепту ПОКАЯННЯ свідчить про реалізацію максимою лише двох його ознак: <намагання> та <рівновага/відшкодування>.

Сема/ознака <рівновага/відшкодування>: *Was ein ertrunken sündigt, muss er nüchtern büßen.* (Redensart)

Лексеми *trunken* та *sündigen* характеризують негативне явище пияцтва, яке само по собі є гріхом; людина напідпитку коїть багато аморальних речей, за що повинна каятись. Опозиційні номінації *trunken – nüchtern, sündigen – büßen* актуалізують концепт ПОКАЯННЯ, а саме сему/ознаку <рівновага>.

Для концепту **СКРОМНІСТЬ** релевантними є такі семи/ознаки: <модус поведінки>, <невибагливість>, <самозречення>, <стриманість>, <унормованість>.

Сема/ознака <невибагливість>: *Das ist doch groß und schön, von Kleinem so glücklich werden zu können, das ist ein groß Gegengewicht gegen das tägliche Elend.* (Jeremias Gotthelf)

Словосполучення *von Kleinem glücklich werden können* актуалізує концепт СКРОМНІСТЬ завдяки ядерній ознаці (сема <невибагливість>); словосполучення *ein groß Gegengewicht gegen das tägliche Elend* утворює позитивну образну оцінність завдяки антитезі до негативно маркованої лексичної одиниці.

Концепт **ТОЛЕРАНТНІСТЬ** має високий рівень вербалізації у німецькомовній культурі, про що свідчать такі семи/ознаки, як <терпимість/стерпність/терпіння>, <обережність/обачливість/мірність>, <(акт) помилювання/ милість>, <вибачливість/поблажливість/ліберальність>.

<м'якість>, <шляхетність/великодушність>, <свободомислення>, <увага>.

Сема/ознака <вибачливість/поблажливість/ліберальність>: *Was siehst du aber den Splitter in deines Bruders Auge und nimmst nicht wahr den Balken in deinem Auge?* (Das Neue Testament, Matthäus 7:3, S.21)

Зазначений концепт вербалізується у метафоричному порівнянні щепки з недоліком/пороком, який людина бачить у свого ближнього, але не бачить своїх вад: *den Splitter in deines Bruders Auge sehen*. Засоби його актуалізації належать до інтерпретаційного поля концепту.

Німецькомовна максима має апеляції до концепту **СПРАВЕДЛИВІСТЬ** завдяки прямим номінаціям та інтерпретаційним ознакам. Цей концепт посідає провідне місто у ієрархії цінностей, може репрезентувати як позитивну, так і негативну справедливість. У максимах релігійного дискурсу це частіше відносна справедливість, коли кожен отримує за заслугами та за своєю вірою. Максима актуалізує чотири семи/ознаки: <юстиція>, <об'єктивність>, <рівномірність розподілу> та <правомірність>.

Сема/ознака <правомірність>: *In der Jugend meinen wir, das Geringste, das die Menschen uns gewähren können, sei Gerechtigkeit. Im Alter erfahren wir, daß es das Höchste ist.* (Marie Freifrau von Ebner-Eschenbach)

Цей концепт експлікується прямою номінацією *Gerechtigkeit*. Автор вбачає справедливість чесною, що є на початку життя найменшою, а наприкінці – найбільшою, але протягом усього людського життя вона залишається актуальною.

У четвертому розділі «**Регулятивний потенціал німецькомовної максими: когнітивно-дискурсивний аспект**» проводиться аналіз комунікативних (актомовленнєвих/прагматичних) та комунікативно-дискурсивних (стратегічних) характеристик німецькомовної максими в релігійному та публіцистичному дискурсах. Запроваджений у роботі когнітивно-комунікативний підхід дозволяє також описати провідну рису максими у дискурсі – стратегічну спрямованість.

Німецькомовна максима складається з одного або більше висловлень. Більшість тактик (у випадку, коли максима перебільшує одне висловлення) складає комбінація *основної* та *допоміжної* тактик, типовими є також сполуки *основної* та *другорядної*, *основної*, *допоміжної* та *другорядної*.

Німецькомовна максима, яка виражена простим реченням, реалізує простий мовленнєвий акт, тоді як складне речення утворює основу складного мовленнєвого акту. Відтак, виокремлюємо автономні та гібридні мовленнєві тактики, реалізовані німецькомовною максимою.

Автономні актомовленнєві тактики – прості мовленнєві акти, представлені єдиним різновидом – директивом (*директивна актомовленнєва тактика*).

Усі тактики / мовленнєві акти директиви розподіляються на **прямі**, де спонукання виражено експліцитно, та **непрямі**, де спонукання виражено імпліцитно.

Автономні прямі актомовленнєві тактики – прямі прості мовленнєві акти директиви, реалізовані німецькомовною максимою експліцитно, що виражають відповідну комунікативну мету за допомогою наказового способу дієслова та модальними дієсловами. Дієслова у наказовому способі можуть вживатися у стверджувальній та заперечній формі.

➤ **Наказовий спосіб дієслова:**

- **стверджувальна форма:** *Verabscheut das Böse!* (Das Neue Testament, Römer 12:9, S. 362)

- **заперечна форма:** *Werdet nicht Sklaven von Menschen!* (Das Neue Testament, Korinther 7:22, S. 379)

➤ **Модальні дієслова:**

Man muss die Menschen nehmen, wie sie sind. (Redensart)

Du sollst den Herrn, deinen Gott nicht versuchen. (Das Neue Testament, Matthäus 4:7, S. 14)

Автономні непрямі актомовленнєві тактики – непрямі прості мовленнєві акти, які виражено питальним або розповідним реченням.

➤ **Питання:** *Warum esst und trinkt ihr mit den Zöllnern und Sündern?* (→ *Esst und trinkt nicht mit solchen Menschen!*) (Das Neue Testament, Lukas 5:30, S. 144)

➤ **Твердження:** *Lügen hat kurze Beine.* (→ *Lügt nicht, weil die Wahrheit ans Licht kommt!*) (Redensart)

Гібридні актомовленнєві тактики, реалізовані німецькомовною максимою, репрезентовано такими типами складних мовленнєвих актів, як комплексні та композитні. Для обох цих типів типовими є директивно-констативна і директивно-комісивна тактики.

➤ **Комплексні мовленнєві акти:**

- **директивно-констативна гібридна тактика:** *Wenn dein Bruder sündigt, so weise ihn zurecht, und wenn er es bereut, so vergib ihm!* (Das Neue Testament, Lukas 17:3, S. 182)

У підрядному умовному реченні є експліцитна директивна настанова винести братові догану: *weise ihn zurecht*, а також пробачити йому: *vergib ihm*. Максима реалізує два мовленнєві акти директиви, а також констативи, що вводять пояснювальні підстави для директивності.

➤ **Композитні мовленнєві акти:**

- **директивно-комісивна гібридна тактика:** *Suche nichts, denn dann erst findest du.* (Bea Beineke)

Дві іллокутивні сили – директивна (*suche nichts*) та комісивна (*dann erst findest du*) репрезентують директивно-комісивну гібридну тактику в складі композитного мовленнєвого акту з причинним координативним зв'язком.

Мовленнєві стратегії, реалізовані німецькомовною максимою, охоплюють: 1) власне спонукальну; 2) підсилювальну спонукальну; 3) спонукально-аргументативно-раціональну; 4) спонукально-аргументативно-емоційну.

Локальні стратегії, актуалізовані німецькомовною максимою, апелюють до авторитету (гіпотетично) відомої особистості або до досвіду національно-мовного колективу.

Німецькомовна максима актуалізує локальну стратегію апеляції до думки авторитетної особи, усім відомої або гіпотетичної за сценарієм: РОБИ ТАК, ТОМУ ЩО РОБИТИ ТАК ЗАКЛИКАЄ ХТОСЬ ВІДОМІЙ, а апеляцію до суспільного досвіду за сценарієм: РОБИ ТАК, ТОМУ ЩО ВСІ ЗНАЮТЬ, ЩО ТРЕБА ТАК РОБИТИ.

Виходячи з того, що німецькомовна максима апелює до мегаконцепту ПРАВИЛО ПОВЕДІНКИ, її **глобальною стратегією** слід визнати *персуазивну стратегію* у такому її різновиді як «переконування дотримуватись правил поведінки».

Реалізація цієї стратегії кореспондує з актуалізацією усіх об'єктивованих максимою концептів, які сприяють реалізації стратегічної мети шляхом переконування у тому, що треба вірити в Бога, дотримуватись порядку, жити у любові, виконувати свій обов'язок, каятись у своїх гріхах, бути скромним, толерантним та справедливим.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження когнітивно-дискурсивних характеристик німецькомовної максими базується на принципах когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістики і слугує її розбудові.

У сучасних розвідках фразеологічного та пареміологічного фондів спостерігається зміщення вектора досліджень від структурних та функціональних ознак досліджуваних одиниць до їх лінгвокультурних характеристик.

Німецькомовна максима – узагальнена, глибока, лаконічна думка автора/ народу, котра встановлює правило поведінки, основний логічний або етичний принцип, яким людина керується у своїх вчинках. Кваліфікуємо цю одиницю як паремію, так і як фразеологізм. У складі фразеологічного фонду мови максима належить до ептонімів. Характерні риси максими відрізняють її від

інших ептонімів, якими є також афоризм, сентенція, гнома, хрія, апофегма. У межах пареміологічного фонду максима має певні специфічні ознаки (не має поширеної тематичної диверсифікації, констатує та приписує (рідко оцінює), завжди має повчальний характер, їй не властивий гумористичний смисл), котрі відрізняють її від інших пареміологічних одиниць, зокрема прислів'їв та велеризмів.

Максима має низку когнітивно-комунікативних властивостей, а саме: її експліцитно/імпліцитно виражений зміст апелює до соціально-культурних цінностей та правил національно-мовного колективу; її форма відома лінгвокультурному загалу, тобто міститься у мовній свідомості представників лінгвокультури. Максима характеризується інтенційністю, вона є засобом мовленнєвого впливу, покликаним спонукати адресата до слідування культурно-соціальним нормам.

Дискурсивна реалізація максими формує фрагмент дискурсу, який за своїми мовленнєвими характеристиками є інтертекстуальним елементом, а за розумово-комунікативними властивостями – єдністю, утвореною спільним смислом, спрямованим на досягнення регулятивного ефекту.

Максима формує мегаконцепт ПРАВИЛО ПОВЕДІНКИ, якому підпорядковуються такі концепти німецької лінгвокультури як: ВІРА, ПОРЯДОК, ЛЮБОВ, ОБОВ'ЯЗОК, ПОКАЯННЯ, СКРОМНІСТЬ, ТОЛЕРАНТНІСТЬ, СПРАВЕДЛИВІСТЬ. Наявність у максимі лексичних одиниць або можливість інференційного виведення таких одиниць дозволяє виявити їх семний склад, а отже встановити взаємозв'язок між виявленими семами та описаними ознаками концепту.

Дістали систематизації німецькомовні максими як засоби реалізації глобальної і локальних стратегій, властивих релігійному та публіцистичному дискурсам, а також мовленнєвих стратегій і підпорядкованих ним тактик. Виявлено основні, допоміжні та другорядні тактики, а також автономні та гібридні актомовленнєві тактики (у залежності від різновиду мовленнєвого акту, реалізованого максимою). Німецькомовна максима реалізує у дискурсах мовленнєву, локальну стратегію, а також є складовою частиною глобальної стратегії, апелюючи до найважливіших чеснот та цінностей у суспільстві.

Перспективним є виокремлення інших концептів, що окреслюють концептосферу максими. У прагматодискурсивному руслі доцільним є вивчення регулятивного потенціалу максими у інших типах дискурсу, а також дослідження німецькомовної та англомовної максим у порівняльному аспекті у межах когнітивно-дискурсивних студій.

Основні положення роботи відображено у таких публікаціях автора:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Смоляна Т.А. Структурно-функціональні ознаки німецькомовної максими / Т.А. Смоляна // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. – 2014. – Вип. 692–693. – С. 244–248.
2. Смоляна Т.А. Німецькомовна максима та її порівняльні характеристики зі спорідненими мікротекстами / Т.А. Смоляна // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2015. – Вип. 80. – № 1155. – С. 146–151.
3. Смоляна Т.А. Німецькомовна максима у світі теорії мовленнєвих актів / Т.А. Смоляна // Сучасні дослідження з іноземної філології : збірник наукових праць. – Ужгород, 2015. – Вип. 13. – С. 191–197.
4. Смоляна Т.А. Комунікативні стратегії і тактики, реалізовані максимами Й. Гете у публіцистичному дискурсі / Т.А. Смоляна // Одеський лінгвістичний вісник. – 2015. – Вип. 6. – Т. 2. – С. 89–93.
5. Смоляна Т.А. Мовні засоби у комунікативних стратегіях і тактиках, реалізованих німецькомовною максимаю Нового Заповіту у релігійному дискурсі / Т.А. Смоляна // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2015. – Вип. 81. – С. 145–152.
6. Смоляна Т.А. Концепт ORDNUNG, вербалізований німецькомовною максимаю / Т.А. Смоляна // Актуальні проблеми філології та перекладознавства : збірник наукових праць. – Хмельницький, 2016. – № 10 (3). – С. 65–67.
7. Смоляна Т.А. Концепт ПОКАЯННЯ, актуалізований німецькомовною максимаю, її мовленнєвоактовий і тактико-стратегічний потенціал у дискурсі / Т.А. Смоляна // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2016. – Вип. 84. – С. 70–77.
8. Смоляна Т.А. Прецедентність німецькомовної максими як ептоніму у пареміологічному та фразеологічному фондах / Т.А. Смоляна // Science and Education a New Dimension: Philology, II (6). – Budapest, 2015. – Issue 29. – P. 88–92.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Смоляна Т.А. Концептосфера німецькомовної максими / Т.А. Смоляна // Міжнародний круглий стіл «Сучасні лінгвістичні розвідки : надбання та перспективи», 29 січня 2014 р. : збірник матеріалів. – Кам'янець-Подільський, 2014. – С. 64–65.

10. Смоляна Т.А. Німецькомовні максими в контексті пареміології / Т.А. Смоляна // XIII наукова конференція з міжнародною участю «Каразінські читання : Людина. Мова. Комунікація», 7 лютого 2014 р. : тези доп. – Харків. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – Ч. 2. – С. 107–108.
11. Смоляна Т.А. Максима у системі ептоніміки / Т.А. Смоляна // III Всеукраїнська наукова конференція германістів з міжнародною участю «Германістика у XXI столітті: когнітивна, соціо-та прагмалінгвістика», 5 квітня 2014 р. : тези доп. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – С. 45–47.
12. Смоляна Т.А. Максима як різновид афоризму : історія та алгоритм досліджень / Т.А. Смоляна // Міжнародна науково-практична конференція «Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів», 26–27 вересня 2014 р. : тези доп. – Львів, 2014. – С. 120–121.
13. Смоляна Т.А. Німецькомовна максима як мовленнєвий жанр та її типологічні ознаки / Т.А. Смоляна // Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна філологія: теорія и практика», 7–8 листопада 2014 р. : матеріали конференції. – Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2014. – С. 110–112.
14. Смоляна Т.А. Німецькомовна максима у системі «мовленнєвий акт – мовленнєвий жанр – дискурс» / Т.А. Смоляна // Міжнародна науково-практична конференція «І Таврійські філологічні читання», 27–28 лютого 2015 р. : матеріали конференції. – Херсон, 2015. – С. 248–250.
15. Смоляна Т.А. Мовленнєвий акт у складі німецькомовної максими / Т.А. Смоляна // XIV наукова конференції з міжнародною участю «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація», 27 березня 2015 р. : тези доп. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – С. 213–214.
16. Смоляна Т.А. Максима як мовленнєвий акт, мовленнєвий жанр, мовленнєва тактика / Т.А. Смоляна // II Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасна германістика : теорія і практика», 10–11 листопада 2015 р. : матеріали конференції. – Дніпропетровськ, 2015. – С. 41–43.
17. Smolyanaya T. Die Maxime als Eptonym im Deutschen / T. Smolyanaya // Forum for young researchers: «Young researchers in the global world: vistas and challenges», TESOL – Ukraine seminar «Innovative methods in teaching English in higher and secondary education», May 25–26, 2015. : thesis of report. – Kharkiv : O.M. Beketov NUUE in Kharkiv, 2015. – P. 295–297.
18. Смоляна Т.А. Комунікативні стратегії і тактики, реалізовані німецькомовною максимою в релігійному дискурсі / Т.А. Смоляна // Міжнародна науково-практична конференція «Нове у філології сучасного світу», 12–13 червня 2015 р. : матеріали конференції. – Львів : «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2015. – С. 112–115.

19. Смоляна Т.А. Репрезентація морально-етичних концептів у німецькомовних максимах / Т.А. Смоляна // V Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії», 10 грудня 2015 р. : матеріали конференції. – Рівне, 2015. – С. 180–181.
20. Смоляна Т.А. Концепти комунікативної поведінки, вербалізовані німецькомовною максимою / Т.А. Смоляна // XV наукова конференція з міжнародною участю «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація: 2016-й рік – рік англійської мови», 5 лютого 2016 р. : тези доп. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. – С. 186–187.
21. Смоляна Т.А. Концепт ТОЛЕРАНТНІСТЬ, вербалізований німецькомовною максимою / Т.А. Смоляна // Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі», 14 квітня 2016 р. : матеріали конференції. – Вінниця, 2016. – С. 144–148.
22. Смоляна Т.А. Концепт АВТОР та його роль у реалізації максимами категорії поліапелятивності / Т.А. Смоляна // Всеукраїнська наукова інтернет-конференція «Проблеми лінгвістики й методики викладання мов у контексті входження України в європейський простір», 20 травня 2016 р. : матеріали конференції. – Умань, 2016. – С. 92–94.
23. Смоляна Т.А. Концепт ВІРА, актуалізований німецькомовною максимою / Т.А. Смоляна // XII Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти», 30–31 травня 2016 р. : збірник наукових праць. – Монреаль – Сєверодонецьк, 2016. – Ч. 2. – С. 140–143.

АНОТАЦІЯ

Смоляна Т.А. Текст німецькомовної максими: когнітивно-дискурсивні аспекти. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти та науки України. – Харків, 2017.

Дисертацію присвячено вивченню регулятивного потенціалу, когнітивних та дискурсивних характеристик тексту німецькомовної максими в релігійному та публіцистичному дискурсах. Німецькомовна максима є текстом малої форми, що може розглядатися з позицій фразеології та пареміології, вживається у більших за обсягом текстах і визначається

як прецедентний текст. Німецькомовна максима вербалізує мегаконцепт ПРАВИЛО ПОВЕДІНКИ, якому підпорядковані концепти ВІРА, ПОРЯДОК, ЛЮБОВ, ОБОВ'ЯЗОК, ПОКАЯННЯ, СКРОМНІСТЬ, ТОЛЕРАНТНІСТЬ, СПРАВЕДЛИВІСТЬ. У дискурсі максима реалізує основну, допоміжну, другорядну тактики (максима містить більше одного висловлення), а також прості та гібридні тактики (максима представлена одним висловленням). Мовленнєві стратегії подані власне спонукальною мовленнєвою стратегією, підсилювальною спонукальною (максима містить більше однієї директивної настанови), спонукально-аргументативною (раціональною/емоційною). Локальні стратегії реалізуються за сценарієм: РОБИ ТАК, ТОМУ ЩО РОБИТИ ТАК ЗАКЛИКАЄ ХТОСЬ ВІДОМИЙ або РОБИ ТАК, ТОМУ ЩО ВСІ ЗНАЮТЬ, ЩО ТРЕБА ТАК РОБИТИ. Німецькомовна максима реалізує глобальну стратегію переконування дотримання певних правил поведінки: вірити у Бога, дотримуватись порядку, жити у любові, знати та виконувати свій обов'язок, каятись у гріхах, бути скромним, толерантним та справедливим.

Ключові слова: концепт, когнітивно-дискурсивний підхід, максима, пареміологія, публіцистичний дискурс, регулятивний потенціал, релігійний дискурс, стратегія, тактика, текст, фразеологія.

АННОТАЦІЯ

Смоляная Т.А. Текст немецкоязычной максимы: когнитивно-дискурсивные аспекты. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина Министерства образования и науки Украины. – Харьков, 2017.

Диссертация посвящена изучению регулятивного потенциала, когнитивных и дискурсивных характеристик текста немецкоязычной максимы в религиозном и публицистическом дискурсах. Немецкоязычная максима – текст малой формы, который рассматривается с позиции фразеологии и паремииологии, употребляется в текстах большего объема и определяется как прецедентный текст. Немецкоязычная максима вербализует концепт ПРАВИЛО ПОВЕДЕНИЯ, ему подчинены концепты ВЕРА, ПОРЯДОК, ЛЮБОВЬ, ОБЯЗАННОСТЬ, ПОКАЯНИЕ, СКРОМНОСТЬ, ТОЛЕРАНТНОСТЬ, СПРАВЕДЛИВОСТЬ. В дискурсе максима репрезентует когнитивно-дискурсивные характеристики. В терминах акторечевого анализа максима реализует основную, дополнительную и второстепенную тактики (максима содержит больше одного высказывания), а также простые и гибридные тактики (максима представлена одним высказыванием). Речевые стратегии

представлены собственно побудительной речевой стратегией, усиленной побудительной (максима содержит больше одной побудительной установки), побудительно-аргументативной (рациональной / эмоциональной). Локальные стратегии, которые актуализируются максимой, реализуются по сценарию: ДЕЛАЙ ТАК, ПОТОМУ ЧТО ДЕЛАТЬ ТАК ПРИЗЫВАЕТ КТО-ТО ИЗВЕСТНЫЙ и ДЕЛАЙ ТАК, ПОТОМУ ЧТО ВСЕ ЗНАЮТ, ЧТО НАДО ТАК ДЕЛАТЬ. Немецкоязычная максима реализует глобальную стратегию убеждения придерживаться определенных правил поведения: верить в Бога, соблюдать порядок, жить в любви, знать и выполнять обязанности, каяться в грехах, быть скромным, толерантным и справедливым.

Ключевые слова: концепт, когнитивно-дискурсивный подход, максима, паремиология, публицистический дискурс, регулятивный потенциал, религиозный дискурс, стратегия, тактика, текст, фразеология.

ABSTRACT

Smolyana T. A. The Text of the German Language Maxim: Cognitive and Discursive Aspects. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology, Speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – V.N. Karazin Kharkiv National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2017.

The dissertation aims to identify cognitive and discursive characteristics of the text of the German language maxim in religious and media discourses. The research focuses on the text of the German language maxim as a concise generalizing statement or subjective general life rule, the principle that articulates moral instructions, norms of behavior in society.

According to formal and structural criteria, the text of the maxim is the text of a small form with informative and regulative values as the key notions. There are also intertextuality, pragmatic value, formal and semantic self-sufficiency, and completeness inherent in the maxim. The text of the German language maxim is considered as a unit that belongs to phraseological or paroimiological language bulk depending on the origin of the maxim. The text of the maxim with personal authorship is identified as eponym, a statement tagged by the author's specific style subject to further processes of derivation. The text of the maxim with collective authorship of a certain nation is identified as paroimia.

The maxim fixed in usage tends to be included in the texts of bigger volume (and thus to be an intertextual component) and therefore, in broader context. The text of the maxim is precedential since it is entrenched as a concept or a vantage point in the mind of the carrier of certain culture.

The German language maxim suggests explicit or implicit form of instruction; it establishes the standard of human behavior in society, implements cultural

elements verbally. Entrenched in consciousness, values, principles, and ideas about the universe and individual in it construe a linguistic cultural concept.

Megaconcept RULE OF BEHAVIOR generated from the definition of the maxim, is a set of rules that the individual must follow, and verbalized by the German language maxim microconcepts FAITH, ORDER, LOVE, COMMITMENT, REPENTANCE, HUMILITY, TOLERANCE, and JUSTICE as subordinate to it and most frequently actualised, form the conceptual sphere of the German-speaking society. Recruiting dictionary definitions and component analysis, the semes/features that the German language maxim verbalises have been singled out.

The German language maxim functioning in the religious and media discourses and having strategic orientation, is a means of implementing global and local strategies, verbal strategies, and tactics subordinate to it. The German language maxim is formed as one or more statements. Most of the tactics (in case one maxim exceeds one statement) is a combination of primary and auxiliary tactics; the combinations of primary and secondary, as well as primary, auxiliary and secondary are also typical.

Autonomous speech tactics have been split into direct, where the inducement is explicit, and indirect, where the inducement is implicit. The data in vast majority is featured in direct speech act tactics implement in the Imperative Mood or modal verbs. Autonomous indirect speech tactics are featured in simple indirect speech acts and implement in the interrogative or affirmative.

By number of leading illocutions, the German language maxim implements one or several speech acts. A complex speech act is stipulated by the directive instruction. Hybrid speech act tactics rendered in the German language maxim are implement in complex and composite speech acts. Both complex and composite speech acts feature directive-ascertaining and directive-commissive tactics as typical.

In the research, there distinguished stimulating speech strategy, as well as intensifying stimulating, stimulating-argumentative rational and stimulating-argumentative emotional strategies implement in the maxim.

The German language maxim actualises the local strategy of appealing to the authority of (hypothetically) well-known personality and the strategy of appealing to the experience of the national-linguistic community.

Persuasive strategy is a global strategy of the German language maxim in discourse; the strategy persuades to adhere to certain standards of behavior. The implementation of the global strategy corresponds to the actualisation of the concepts implement by the maxim.

Key words: concept, cognitive-discursive trend, maxim, media discourse, paremiology, phraseology, regulative potential, religious discourse, strategy, tactics, text.

Підписано до друку 01.08.2017.
Формат 60х90/16. Друк ризографічний.
Гарнітура Times New Roman.
Зам. 2407/2017. Ум. вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Ціна договірна.

Надруковано ФОП Сверделов М.О.
м. Харків, вул. Гв. Широнінців, 24, корп. А, к. 33.
Свідоцтво про державну реєстрацію ВОО № 971661 від 13.12.2005.